

порушень, спрямованих на захист правового режиму земель водного фонду. Проте таких вузький підхід не повинен, на нашу думку, застосовуватися в адміністративному і кримінальному праві. Безсумнівно, при конструюванні законодавцем складів кримінальних правопорушень потрібні вичерпні, чіткі, унеможливаючі подвійне розуміння формулювання. Усе це стосується земельних та екологічних правопорушень, включаючи їх об'єктивну сторону. З іншого боку, розраховані на тривале застосування кримінальні склади правопорушень повинні узагальнювати в собі певне коло діянь встановленого рівня громадської небезпеки. Шкода їх для суспільства може і не виникати з формально визначеної категорії земельного фонду, а, скоріше, буде продиктована їх фактичним госпо-

дарським використанням. Крім того, забруднення водою питного значення і, відповідно, земель, що входять до них, можливо, як це не дивно на перший погляд, не лише в рамках земель водного фонду, але й, наприклад, земель житлової та громадської забудови, земель лісгосподарського призначення тощо. Порушення порядку охорони та використання земель водного фонду – це, як правило, винне, протиправне діяння, що посягає на правопорядок у галузі охорони та використання земель водного фонду, що заподіює або створює реальну загрозу заподіяння шкоди водному об'єкту та пов'язаним з ним землям водного фонду, правам та інтересам фізичних та юридичних осіб у галузі охорони та використання земель водного фонду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шульга А. М. Кримінально-правова охорона земель від забруднення або псування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право» / А. М. Шульга ; Національний університет внутрішніх справ. – Х., 2004. – 18 с.
2. Федорович В. Методи правового регулювання у земельному праві / В. Федорович // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні. – Львів, 2004. – С. 341–342.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
4. Хом'яченко С. І. Система органів, які здійснюють державний і самоврядний контроль за використанням та охороною земель / С. І. Хом'яченко // Держава і право. – Вип. 24. – С. 425–431.
5. Берлач А. І. Шляхи вдосконалення механізму протидії зловживанням на вітчизняному ринку землі / А. І. Берлач // Організаційно-правові засади розвитку аграрного і земельного ринків в Україні : монографія / кол. авторів ; за ред. В. І. Семчика. – К. : Юридична думка, 2005. – С. 233–238.
6. Сидор В. Д. Земельне законодавство України : сучасний стан та перспективи розвитку : монографія / В. Д. Сидор. – К. : Вид-во «Юридична думка», 2011. – 312 с.

УДК 349.42

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АГРАРНО-ПРАВОВИХ ІНСТИТУТІВ

Чабаненко М.М.,

*к.ю.н., доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

Стаття присвячена одному з основних елементів системи аграрного права – інститутам аграрного права. Стаття має на меті, використовуючи досягнення загальної теорії права та галузевих правових наук, надати загальну характеристику аграрно-правових інститутів, що передбачає визначення їх ключових рис та ознак, підстав та критеріїв виокремлення, формулювання визначення поняття аграрно-правового інституту.

Ключові слова: система галузі права, система аграрного права, інститут права, аграрно-правовий інститут, комплексний інститут аграрного права.

Чабаненко Н.Н. / ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА АГРАРНО-ПРАВОВЫХ ИНСТИТУТОВ / Днепропетровский государственный университет внутренних дел, Украина

Статья посвящена одному из основных элементов системы аграрного права – институтам аграрного права. Статья имеет целью, используя достижения общей теории права и отраслевых правовых наук, представить общую характеристику аграрно-правовых институтов, которая предусматривает определение их ключевых черт и признаков, оснований и критериев выделения, формулировку определения понятия аграрно-правового института.

Ключевые слова: система отрасли права, система аграрного права, институт права, аграрно-правовой институт, комплексный институт аграрного права.

Chabanenko M.M. / GENERAL CHARACTERISTIC OF THE INSTITUTES OF AGRARIAN LAW / Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Ukraine

The present article is devoted to the institutes of agrarian law, which are one of the basic elements of agrarian law system. The article's objective is to provide a general characteristic of the institutes of agrarian law. This characteristic assumes defining the key traits and features of the institutes of agrarian law, defining the grounds and criteria of the institutes' of agrarian law separating. It also assumes giving a definition of the institutes' of agrarian law separating concept.

A law institute is an ensemble of rules of law, which regulate a certain group of social relationships. At the same time it is a component, structural item of the law branch. The subject of legal regulation and the peculiarities of applying the branch-wise method of legal regulation turn out to be the backbone feature, which are the grounds and criteria of the institutes' separating.

The system (structure) of agrarian law can be defined exactly through the category of institutes of agrarian law. The institute of agrarian law can be defined as an interrelated group of rules of law, which regulate separate group (kind) of agrarian social relationships within the subject of legal regulation of agrarian law. In other words, the institute of agrarian law is a subsystem of rules of law, which regulate a homogeneous group of agrarian relationships. The main aim of such an institute is to provide a sheer, relatively complete legal regulation of homogeneous agrarian relationships.

Key words: system of law branch, agrarian law system, institute of law, institute of agrarian law, complex institute of agrarian law.

Одним з основних елементів системи галузі аграрного права виступає правовий інститут (або ж інститут права). Адже поняття системи галузі права традиційно пов'язують з такими юридичними категоріями, як, по-перше, норма права, по-друге, правовий інститут, по-третє, підгалузь права. Саме ці складові й утворюють кожен окрему галузь права. Первісною складовою у системі права вважається норма права. Сукупність норм, об'єднаних спільним предметом правового регулювання, утворює у свою чергу правовий інститут.

Мета цієї статті – надати загальну характеристику аграрно-правових інститутів, що передбачає визначення їх ключових рис та ознак, підстав та критеріїв виокремлення.

Питання галузевих правових інститутів (у т.ч. аграрно-правових) було предметом досліджень багатьох авторів, зокрема таких, як: С.С. Алексєєв, О.А. Бабошин, М.І. Байтин, В.М. Баранов, Л.І. Дембо, О.С. Йоффе, Є.А. Кірімова, Ф.М. Раянов, В.М. Сиріх, А.М. Статівка, В.Ю. Уркевич, М.Д. Шаргородський та ін.

У загальній теорії права існують різні визначення правового інституту. Проте його поняття, незважаючи на те, що є одним із найуживаніших у юридичній літературі, остаточно не визначено. Так, інститути права визначаються як відносно відокремлені групи взаємопов'язаних між собою юридичних норм [1, с. 562]. Зазначається, що кожен інститут призначений для регулювання самостійної, відокремленої групи відносин. Він охоплює такий набір норм (дефінітивних, уповноважуючих, забороняючих та ін.), який би найбільш повно забезпечив регулювання суспільних відносин [2, с. 210-211]. Також правовий інститут визначається як: (а) «відокремлена група юридичних норм, що регулюють однорідні суспільні відносини» [3, с. 17], (б) «сукупність норм, регулюючих той або інший вид схожих, близьких, у певному сенсі родинних відносин» [4, с. 13], (в) «сукупність правових норм відповідної галузі права, що регулюють із деталізацією, що вимагається, типові суспільні відношення» [5, с. 300], (г) «відокремлені, взаємопов'язані правові норми, що утворюють частину галузі права та регулюють певну сторону однорідних суспільних відносин» [6, с. 377], (д) «система взаємопов'язаних норм, що регулюють відносно самостійну сукупність суспільних відносин чи які-небудь їх компоненти, якості» [7, с. 180], (е) «основний елемент системи права, представлений сукупністю правових норм, що регулюють однорідну групу суспільних відносин» [8, с. 146], (ж) «заснована на законі сукупність норм, призначених регулювати в межах предмета даної галузі права певне, таке, що є відносно самостійним, суспільне відношення, а також пов'язані з ним похідні відносини» [9, с. 67], (з) «об'єктивно відокремлена всередині кожної галузі або декількох галузей права сукупність взаємопов'язаних юридичних норм, об'єднаних спільністю регулювання конкретного виду суспільних відносин» [10, с. 257]. Як зазначав Л.І. Дембо, інститут права – це лише така сукупність юридичних норм, що «окреслюють певне типізоване правовідношення» [11, с. 94].

З наведеного вбачається й, що правовий інститут, незважаючи на наведені ознаки й характеристики, передусім є певною сукупністю правових норм. Правовий інститут, з одного боку, є сукупністю нормативних приписів, які регулюють певну групу суспільних відносин у межах визначеної галузі права, а з іншого – складником, структурним підрозділом галузі права [9, с. 61-62]. У цій частині можна погодитися з О.А. Лукашевим у тому, що хоч би яким важливим не був окремий припис, що міститься у відповідній правовій нормі, він не може забезпечити закінчений та діючий режим впливу на суспільні відносини, що є предметом регулювання. Це може статися лише в поєднанні та безпосередньому зв'язку з низкою таких же за природою норм [12, с. 256-257]. Звідси будь-якому правовому

інституту властивий свій предмет правового регулювання [13, с. 30], тобто це певне коло суспільних відносин, на які поширюється дія його норм.

Цікавим на природу правових інститутів є погляд О.С. Йоффе, який характеризував інститут як групу норм, що об'єднані специфічним засобом застосування загальногалузевого методу до виду суспільних відносин, які ним регулюються [14, с. 54]. Іншими словами, вчений вказував, що первинне місце при виокремленні правових інститутів відводиться не його предмету, а методу правового регулювання відповідних суспільних відносин.

Проте більш вірним видається підхід, згідно з яким предмет і специфічне застосування галузевого методу правового регулювання є конституючими ознаками правового інституту, що обумовлюють саме його право на існування як відносно автономної правової спільності [15, с. 81]. Тобто для виокремлення певної сукупності правових норм як певної підсистеми потрібно враховувати як особливості певної групи, виду суспільних відносин, так і специфічні засоби, прийоми впливу на них, що закріплені у нормах права.

З'ясуємо інші ознаки правового інституту. Як переконали В.С. Якушев, кожен інститут права характеризується двома ознаками: матеріальною і юридичною. Матеріальною ознакою інституту є наявність відносно самостійного суспільного відношення, тобто предмета правового регулювання. Юридична ознака полягає в тому, що правовий інститут – це така сукупність норм, що спирається на норму (норми) закону, що закріплює основне відношення (визначає його учасників, зміст, предмет, результат). Ця норма (норми) служить правовою підставою формування інституту як сукупності норм [9, с. 65-66].

На думку С.С. Алексєєва, правовий інститут володіє трьома ознаками: 1) однорідністю фактичного змісту (кожен інститут призначений для регулювання самостійної, відносно відокремленої групи відносин чи окремих юридично значимих дій особи), 2) юридичною єдністю (комплексністю) норм (норми, що входять до правового інституту, утворюють єдиний комплекс, який знаходить своє вираження в загальних положеннях, правових принципах, специфічних правових поняттях, що створює особливий, притаманний для даного виду відносин, правовий режим регулювання) і 3) законодавчою (нормативною) відокремленістю (об'єднання утворюючих правовий інститут норм у главах, розділах, частинах чи інших структурних частинах закону чи іншого нормативного правового акта) 1. Додатково до цього ознакою правового інституту називається й повнота регулювання певної сукупності суспільних відносин, тобто інститут права включає такий набір норм, який вміщує всі аспекти правового регулювання відповідної групи суспільних відносин [16, с. 164-165]. Інші дослідники додатково до названих виділяють також такі спеціальні юридичні ознаки правового інституту: (а) правовий інститут (на відміну від підгалузі) є обов'язковим структурним компонентом (ланкою) будь-якої галузі права; (б) правовий інститут має свій предмет правового регулювання, властивий лише йому, в межах даної галузі права; (в) декілька предметно взаємопов'язаних правових інститутів можуть утворювати у своїй сукупності правову спільність більш високого рівня організації – підгалузь права; (г) кожен інститут – це відносно відокремлений нормативний «блок» галузі права, а звідси для нього підходить поняття «підсистема»; (д) головна функція правового інституту – в межах своєї ділянки суспільних відносин забезпечити цілісне, відносно закінчене регулювання; (е) правовий інститут характеризується єдністю змісту [17, с. 102-112].

Отже, інститут права – це впорядкована сукупність юридичних норм, які регулюють вид (групу) суспільних відносин, що є значно меншою порівняно з галуззю сукупністю. Проте більш складні, багатоеlementні суспільні

відносини призводять до необхідності більш детального правового регулювання. Це обумовлює наявність в інституті субінститутів (або ж підінститутів) – більш дрібних структурних утворень [18, с. 365]. Субінститут права – це впорядкована сукупність юридичних норм, що регулюють конкретний різновид суспільних відносин, що існує в межах визначеного інституту права. Субінститут є складовою частиною інституту права [19, с. 352]. Викладене є характерним і для аграрно-правових інститутів, адже переважна їх кількість, як буде проілюстровано надалі, включають відповідні субінститути як свої складники.

Розглядаючи загальнотеоретичні положення щодо правових інститутів, з'ясуємо їх види. Правові інститути класифікують з різних підстав. Так, за сферою поширення розрізняють інститути галузеві й міжгалузеві; за функціональною роллю – регулятивні й охоронні; за характером та призначенням – матеріальні й процесуальні [20, с. 57], за спрямованістю регулювання – загальні й спеціальні [15, с. 91-92] та ін. Зупинимось на окремих із них.

Як зазначає Л.І. Дембо, залежно від елементного складу в системі права можна виокремити прості й складні правові інститути. Простий правовий інститут безпосередньо (поза якими-небудь нормативними утвореннями) об'єднує схожі, близькі норми права всередині якоїсь однієї, певної галузі права. Складний правовий інститут також складається зі схожих, близьких норм права, які він об'єднує через декілька правових інститутів, що входять до нього, більш конкретних і менших за обсягом, але маючих самостійне значення [11, с. 93]. Правий С.С. Алексєєв коли зазначає, що не завжди таке об'єднання передбачає появу підгалузі. Воно може привести і до об'єднання в інституту на вищому рівні, і до виникнення складного правового інституту [21, с. 150]. «Складний правовий інститут також будується зі схожих, близьких норм права, які він об'єднує шляхом декількох простих інститутів, котрі до нього входять, більш конкретних та менших за обсягом, але які мають самостійне значення» [13, с. 31]. Слід погодитися з тим, що складний правовий інститут перебуває на проміжній стадії між простим правовим інститутом та підгалуззю права. З одного боку, він передбачає внутрішню структурованість за базовими правовими інститутами відповідної галузі, з другого – сам виступає як внутрішня складова підгалузі [12, с. 280].

Зважаючи на комплексний характер предмета правового регулювання аграрного права й аграрного законодавства, важливим є розгляд питання про поділ правових інститутів за сферою поширення, за галузеву належністю норм. Зважаючи на цей критерій, розрізняють галузеві й комплексні (міжгалузеві) правові інститути [22, с. 120]. Галузевий правовий інститут складається з норм однієї галузі права. На відміну від цього, комплексний (міжгалузевий) правовий інститут об'єднує схожі, близькі норми, що належать до різних галузей права. Складний взаємозв'язок суспільних відносин об'єктивно обумовлює наявність у системі права подібних нормативних утворень [13, с. 31-32].

Важко, услід за М.І. Байтіним, погодитися з тим, що комплексні правові інститути в цілому можуть «монологічно» належати до однієї чи декількох галузей права [23, с. 18]. Норма певної галузі не може входити в іншу у складі правового інституту [24, с. 105]. Оскільки первинним елементом і галузі, і системи права є юридична норма, то не будь-який правовий інститут беззаперечно має належати в цілому до певної галузі права [13, с. 32].

Проте існують і такі точки зору, що заперечують існування міжгалузевих (комплексних) правових інститутів. Так, зазначається, що існування подібних інститутів ставить серйозні проблеми практичного порядку, особливо в ході систематизації законодавства, тобто з появою подібних інститутів з'являється питання: до якого з галузевих актів поміщувати норми такого спільного інституту, якому

з відповідних актів віддавати перевагу у правозастосовній діяльності [25, с. 65]. Вказується також, що оскільки в системі права не існує правових норм, які перебувають поза сферою галузевої приналежності, то не може одна і та ж норма водночас належати до різних галузей права. Видається, що, говорячи про комплексні інститути чи галузі права, науковці отождоюють систему права із системою законодавства. Комплексними можуть бути лише інститути законодавства, а не права [26, с. 4, 12].

Підтримують викладене й окремі галузеві фахівці, які стверджують, що комплексне утворення в галузевому регулюванні на межі приватного та публічного права навряд чи може складовою системи права у формі інституту, підгалузі чи галузі права. Підставою такого висновку є чітке розмежування між однорідністю суспільних відносин, яка об'єктивно обумовлює різногалузевий вплив (наприклад, майнові відносини є предметом регулювання і цивільного, і господарського, і фінансового, і інших галузей права) та однорідністю суспільних відносин, які є предметом відокремленої галузі права. І перший, і другий різновид однорідності передбачає певний вплив сукупності правових норм, але якщо в першому випадку йдеться про функціональне поєднання норм права, то в другому – про предметну єдність правових норм та інститутів. У будь-якому разі йдеться про відповідну форму єдності норм права та інститутів. Предметна єдність передбачає об'єктивне поєднання відповідного виду суспільних відносин, які виступають як чітко визначений предмет правового регулювання певної галузі чи інституту, сукупності відповідних однотипних правових норм [12, с. 281].

Дозволимо собі не погодитися з викладеним. Адже комплексні (міжгалузеві) правові інститути проявляються у сфері дії родинних галузей права; являють собою не механічну сукупність, а гармонійний сплав різногалузевих правових норм, регулюючих однорідні відносини; відповідні норми проходять істотну переробку, модифікацію стосовно специфіки предмета і (або) метода правового регулювання іншої галузі [27, с. 17-18]. В окремих випадках одні й ті ж суспільні відносини регулюються нормами різних галузей права. Тоді інститут права можуть утворювати норми двох і більше галузей права [28, с. 121-122].

Комплексні правові інститути «характеризуються тим, що: 1) норми однієї галузі права застосовуються в іншій галузі; 2) норми закріплюються, як правило, у джерелах галузі, яка їх запозичує; 3) норми проходять змістовну переробку, модифікацію відповідно до специфіки предмета та (або) методу галузі, що їх запозичила; 4) норми застосовуються виключно в межах однієї галузі права, яка їх запозичила» [27, с. 22-23].

На підтвердження правильності виділення комплексних правових інститутів, зокрема, у складі аграрного права можна навести такі міркування Ф.М. Раянова: «Склялися не лише комплексні галузі законодавства, а й з'явилося правове регулювання, тобто зчеплення правових норм різних традиційних галузей права в одну систему для забезпечення правового регулювання суспільних відносин у певних сферах суспільного життя. На базі цього з'явилися комплексні інститути й галузі права. Причому при тлумаченні терміна «комплексний» слід мати на увазі, що він вживається в даному випадку лише для позначення функціональної однорідності суспільних відносин – предмета правового регулювання, порівняно з предметом правового регулювання традиційних галузей права». Тобто у даному випадку, по суті, «йдеться про іншу структуру права порівняно з традиційною структурою, і галузі цієї структури ми називаємо комплексними. Іншими словами, на наш погляд, функціонують не лише комплексні галузі законодавства, але й комплексні галузі права» [29, с. 31-32]. Правові норми, продовжує дослідник, що систематизовані в одну спільність на підставі їх обумовленості специфікою сіль-

ського господарського виробництва, утворюють системну цілісність, що відповідає всім ознакам правового інституту, сукупність яких у свою чергу утворює комплексну галузь права [29, с. 50].

Звідси можна заключити, що комплексні правові інститути мають право на існування. Комплексність у правовому регулюванні (у даному випадку аграрних відносин) дозволяє забезпечити найоптимальніший правовий вплив на відповідну однорідну групу суспільних відносин – аграрні відносини, що мають комплексний характер. Комплексні правові інститути є складними утвореннями й своєю певною частиною (відповідними правовими нормами) одночасно входять до складу декількох галузей права, ось чому вони також іменуються міжгалузевими.

А загалом можна погодитися з теоретиками права щодо правового інституту, що в літературі «прийнято зловживати цим терміном, застосовуючи його дуже широко, до будь-якого правового явища, не вкладаючи в цей термін по сутності будь-якого конкретного змісту» [11, с. 93]. Пояснюється таке положення тим, що сам термін «інститут» етимологічно походить з латинської мови й означає «устрій», «установлення». Через це «усе в галузі права можна назвати інститутом, починаючи від самого права й закінчуючи його одиничними нормами» [14, с. 51]. Правові норми, складаючи інститут права, акумулюють у ньому всю сукупну енергію. І таким чином у повному обсязі трансформують його в носія відповідного права, тобто є втіленням основних елементів структури права – свободи, соціальної справедливості, рівності. У цьому відношенні правовий інститут являє собою єдине соціальне ціле – право, яке за певних умов здійснюють його користувачі: фізичні та юридичні особи, народ, держава, публічні органи влади. При цьому кожен із суб'єктів повинен здійснювати своє право лише в межах належної йому соціальної свободи, міри справедливості і правової рівності [30, с. 63-64].

Щодо поняття аграрно-правового інституту (чи інституту аграрного права), то воно дуже схоже з наведеними вище загальнотеоретичними, оскільки сутність цієї правової категорії, незважаючи на її вживання в різних галузях права, залишається незмінною. Через категорію «аграрно-правовий інститут» визначається система (структура) аграрного права як галузі права: як науково обґрунтоване, логічно послідовне розміщення аграрно-правових інститутів, нормами яких регулюються суспільні аграрні відносини [31, с. 16] або ж як система аграрно-правових інститутів [32, с. 15]. Аграрно-правовий інститут визначають як взаємопов'язану групу правових норм, що регулюють окремі види аграрних відносин, що становлять предмет аграрного права, або ж як систему юридичних норм, що регулюють певну групу однорідних аграрних відносин у межах аграрного права.

Очевидно, що один аграрно-правовий інститут відрізняється від іншого тим, що він об'єднує аграрно-правові норми, які врегульовують найоднорідніші аграрні відносини. Такими інститутами, що інтегрують особливості різних видів аграрних відносин, є приватизація майна державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, паювання землі та майна, державне регулювання сільського господарства, сільськогосподарське дорадни-

цтво тощо [32, с. 62-63]. Більше того, використовуючи напрацювання О.А. Бабошина [17, с. 130], можна стверджувати, що аграрно-правові інститути відрізняються між собою: а) специфікою предмета регулювання в межах загальногалузевого правового регулювання; б) особливим суб'єктним складом; в) видовою своєрідністю правових норм, що їх складають; г) специфічними принципами; д) власними функціями; е) колом джерел, що забезпечують їх нормативну відокремленість; ж) ступенем участі інших галузей права в регулюванні відносин, що становлять предмет того чи іншого інституту.

Отже, виділення аграрно-правових інститутів відбувається передусім з урахуванням предмету аграрного права. Комплексність предмета аграрного права повною мірою відображається у вченні про елементи цієї галузі. Виділяючи основні елементи предмета аграрного права – земельні, майнові, трудові, організаційно-управлінські відносини, аграрно-правова наука за аналогічним принципом виділяє і відповідні інститути аграрного права – правовий режим земель, що використовуються в сільськогосподарській діяльності, правовий режим майна сільськогосподарських підприємств, правове регулювання трудових відносин у сільському господарстві, правове регулювання управління справами сільськогосподарських підприємств та ін.

Наведений матеріал дозволяє зробити такі висновки. Предмет і специфічне застосування галузевого методу правового регулювання є конституюючими ознаками правового інституту. Для виокремлення певної сукупності правових норм як певної підсистеми слід враховувати як особливості певної групи, виду суспільних відносин, так і специфічні засоби, прийоми впливу на них, що закріплені в нормах права.

Правові інститути класифікують із різних підстав: за сферою поширення розрізняють інститути галузеві й міжгалузеві; за функціональною роллю – регулятивні й охоронні; за характером та призначенням – матеріальні й процесуальні, за спрямованістю регулювання – загальні й спеціальні та ін.

Галузевий правовий інститут складається з норм однієї галузі права. Комплексний (міжгалузевий) правовий інститут об'єднує схожі, близькі норми, що належать до різних галузей права. Комплексність у правовому регулюванні (у даному випадку аграрних відносин) дозволяє забезпечити найоптимальніший правовий вплив на відповідну однорідну групу суспільних відносин – аграрні відносини, що мають комплексний характер. Комплексні правові інститути є складними утвореннями і своєю певною частиною (відповідними правовими нормами) одночасно входять до складу декількох галузей права, ось чому вони також іменуються міжгалузевими.

Через категорію «аграрно-правовий інститут» визначається система (структура) аграрного права як галузі права. Аграрно-правовий інститут визначають як взаємопов'язану групу (систему) правових норм, що регулюють окремий вид (групу) однорідних аграрних відносин, що становлять предмет аграрного права. Головне призначення такого інституту – у межах своєї групи однорідних аграрних відносин забезпечити суцільне, відносно закінчене їх регулювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Марченко Н.М. Теория государства и права : учеб. / Н.М. Марченко. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 640 с.
2. Общая теория права и государства: учеб. / под ред. В.В. Лазарева. – М. : Юристъ, 1999. – 517 с.
3. Большой юридический словарь / Под ред. Сухарева А.Я., Зорькина В.Д., Крутских В.Е. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 790 с.
4. Байтин М.И. Право и правовая система: вопросы соотношения / М.И. Байтин // Право и политика. – 2000. – № 4. – С. 4-15.
5. Керимов Д.А. Философские проблемы права / Д.А. Керимов. – М., 1972. – 472 с.
6. Великий енциклопедичний юридичний власник / за ред. Ю.С. Шемшученка. – К., 2007. – 992 с.
7. Общая теория права : учеб. для юрид. вузов / Ю.А. Дмитриев, И.Ф. Казьмин, В.В. Лазарев и др.; под ред. С.А. Пиголкина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М., 1995. – 384 с.

8. Гойман-Калинский И.В. Элементарные начала общей теории права : учебн. пособие / И.В. Гойман-Калинский, Г.И. Иванец, В.И. Червонюк. – М. : Право и закон, 2003. – 544 с.
9. Якушев В.С. О понятии правового института / В.С. Якушев // Правоведение. – 1970. – № 6. – С. 61–67.
10. Теория государства и права : Учебник / Отв. ред.: Королев А.И., Явич Л.С. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1982. – 382 с.
11. Дембо Л.И. О принципах построения системы права / Л.И. Дембо // Советское государство и право. – 1956. – № 8. – С. 88–98.
12. Лукашев О.А. Система фінансового права: теоретичні проблеми розвитку і трансформації : Дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / О.А. Лукашев. – Х., 2011. – 413 с.
13. Байтин М.И. Система права: к продолжению дискуссии / М.И. Байтин, Д.Е. Петров // Государство и право. – 2003. – № 1. – С. 25–34.
14. Иоффе О.С. Структурные подразделения системы права (на материалах гражданского права) / О.С. Иоффе // Ученые записки ВНИИСЗ. – 1968. – Вып. 14. – С.45–60.
15. Кононов К.А. Система отрасли конституционного права: историко-теоретический очерк / К.А. Кононов. – СПб, 2011. – 125 с.
16. Баклан О.В. Контрольно-наглядова діяльність та адміністративний примус в сфері охорони праці : навч. посібн. / О.В. Баклан – К., 2003. – 168 с.
17. Бабошин О.А. Система конституционного права как отрасли российского права: вопросы теории и практики : Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О.А. Бабошин. – Екатеринбург, 2011. – 232 с.
18. Матузов Н.И. Теория государства и права / Н.И. Матузов, А.В. Малько. – 2-е изд. – М. : Юристъ, 2005. – 541 с.
19. Теория государства и права : Курс лекций / под. ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – М.: Юристъ, 1997. – 672 с.
20. Теория государства и права : учебник / О.Ф. Скакун, Н.К. Подберезский / под. ред. О.Ф. Скакун. – Х., 1997. – 496 с.
21. Алексеев С.С. Структура советского права / С.С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1975. – 264 с.
22. Рабінович П.М. Основы загальної теорії права та держави : навч. посібн. / П.М. Рабінович. – К. : Атіка, 2001. – 176 с.
23. Киримова Е.А. Правовой институт (теоретично-практическое исследование) : автореф. ... канд. юрид. наук / Е.А. Киримова. – Саратов, 1998. – 23 с.
24. Шаргородский М.Д. О системе советского права / М.Д. Шаргородский, О.С. Иоффе // Советское государство и право. – 1957. – № 6. – С. 101–110.
25. Баранов В.М. Система права, система законодательства и правовая система / В.М. Баранов, С.В. Поленина. – Н. Новгород, 2002. – 239 с.
26. Жолнович О.І. Система трудового права України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / О.І. Жолнович. – Львів, 2008. – 194 с.
27. Сырых В.М. Комплексные институты как компоненты российского права / В.М. Сырых // Журнал российского права. – 2002. – № 10. – С. 22–27.
28. Румянцев О.Г. Юридический энциклопедический словарь / О.Г. Румянцев, В.Н. Додонов. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 384 с.
29. Раянов Ф.М. Основы сельскохозяйственного права / Ф.М. Раянов. – Уфа, 1984. – 78 с.
30. Євграфова Є. Інший погляд на дослідження структури і системи права / Є. Євграфова // Вісник Академії правових наук України. – 2012. – № 4 (71). – С. 52–64.
31. Актуальні питання аграрного права України: теорія і практика : монографія / А.М. Статівка, В.Ю. Уркевич, В.М. Корнієнко та ін.; за ред. А.М. Статівки. – Х. : Вид-во «ФІНН», 2010. – 240 с.
32. Аграрне право : підруч. / За ред. О.О. Погрібного. – К. : Істина, 2007. – 448 с.